

СПРОЩЕНЕ ПОЗОВНЕ ПРОВАДЖЕННЯ ЯК СПРОЩЕНА ФОРМА ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: НОВЕЛИ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

SIMPLIFIED CLAIM PROCEEDINGS AS A SIMPLIFIED FORM OF PROTECTION OF CIVIL RIGHTS IN CIVIL PROCEEDINGS: NOVELTIES OF THE PROCEDURAL LEGISLATION OF UKRAINE

Юринєць А.В., здобувач кафедри права та публічного управління

ЗВО «Університет Короля Данила»

ORCID ID: 0009-0009-9992-6818

Метою статті є розкриття змісту та суті «спрощене позовне провадження» в цивільному судочинстві України та визначення ознак спрощеного позовного провадження в цивільному процесі. В науковій статті розкрито зміст поняття «позовне провадження», вказано на юридичну природу спрощеного позовного провадження як спрощеної форми захисту цивільних прав в цивільному судочинстві України. Акцентовано увагу на тому, що спрощене позовне провадження застосовується до цивільних справ, чітко визначених в Цивільному процесуальному кодексі України. Під час розгляду справи в порядку спрощеного провадження застосовуються загальні та спеціальні норми позовного провадження в цивільному процесі. Новелою цивільного судочинства є визначення малозначних справ, як окремої категорії справ, що розглядаються в порядку спрощеного позовного провадження. Виділено особливості розгляду цивільних справ в спрощеному позовному провадженні. Зокрема такими особливостями є: 1) строк розгляду справи є скороченим (протягом розумного строку, але не більше шістдесяті днів з дня відкриття провадження у справі), 2) підготовче засідання в цій категорії справ не проводиться, 3) питання про розгляд справи в порядку спрощеного провадження вирішується в судовому рішенні – ухвалі про відкриття провадження, 4) дія деяких принципів цивільного судочинства не застосовується (наприклад, принцип змагальності), 5) суд розглядає справу в порядку спрощеного позовного провадження без повідомлення сторін за наявними у справі матеріалами, за відсутності клопотання будь-якої зі сторін про інше. За клопотанням однієї із сторін або з власної ініціативи суду розгляд справи проводиться в судовому засіданні з повідомленням (викликом) сторін, 6) судові рішення, постановлені в спрощеному позовному провадженні не підлягають оскарженню. Метою наукової статті є розкриття змісту та суті «спрощене позовне провадження» в цивільному судочинстві України та визначення ознак спрощеного позовного провадження в цивільному процесі.

Ключові слова: суд, цивільний процес, захист прав людини, позовне провадження, спрощене позовне провадження, спрощена форма захисту.

The purpose of the article is to reveal the content and essence of «simplified claim proceedings» in the civil justice of Ukraine and to determine the features of simplified claim proceedings in civil proceedings. The scientific article reveals the content of the concept of «claim proceedings», indicates the legal nature of simplified claim proceedings as a simplified form of protection of civil rights in civil proceedings of Ukraine. Attention is focused on the fact that simplified claim proceedings are applied to civil cases clearly defined in the Civil Procedure Code of Ukraine. When considering a case in the simplified procedure, general and special norms of claim proceedings in civil proceedings are applied. A novel in civil proceedings is the definition of minor cases as a separate category of cases considered in the simplified claim proceedings. The features of considering civil cases in the simplified claim proceedings are highlighted. In particular, the following features are: 1) the term for consideration of the case is shortened (within a reasonable period, but not more than sixty days from the date of opening the proceedings in the case), 2) a preparatory meeting is not held in this category of cases, 3) the issue of considering the case in the order of simplified proceedings is resolved in a court decision - a ruling on the opening of proceedings, 4) the effect of some principles of civil proceedings does not apply (for example, the principle of adversarial proceedings), 5) the court considers the case in the order of simplified claim proceedings without notifying the parties based on the materials available in the case, in the absence of a motion by any of the parties to the contrary. At the request of one of the parties or on the court's own initiative, the case is considered in a court session with notification (summons) of the parties, 6) court decisions made in simplified claim proceedings are not subject to appeal. The purpose of the scientific article is to reveal the content and essence of «simplified claim proceedings» in the civil justice of Ukraine and to determine the features of simplified claim proceedings in civil proceedings.

Key words: court, civil proceedings, protection of human rights, claim proceedings, simplified claim proceedings, simplified form of protection.

Актуальність теми. Згідно зі ст. 2 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК) завданням цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави. Частиною другою ст. 19 ЦПК встановлено, що цивільне судочинство здійснюється за правилами, передбаченими цим Кодексом, у порядку: 1) наказного провадження; 2) позовного провадження (загального або спрощеного); 3) окремого провадження [1].

Тобто, з 2017 року, а саме, з часу набуття чинності ЦПК в новій редакції, в цивільному процесі слід вести мову про появу нового інституту – спрощене позовне провадження. Відтак, для науки та судової практики цей інститут є новим та потребує додаткових досліджень.

Стан опрацювання проблеми. Тема спрощеного позовного провадження в цивільному судочинстві є новою для науки, відтак вона досліджується в наукових роботах, наприклад, В.Баранкової, С.Бичкової, М.Вербіцькою, К.Гусарова, О.Грабовської, О.Захарової, О.Зуб, І.Зарової,

О.Кармази, В.Комарова, О.Короса, Л.Лічмана, Д.Луспеника, Н.Сакари, В.Тертишнікова, Г.Тимченка, О.Угриновської, В.Феннича, С.Фурси, Є.Харитонов та ін.

Так, наприклад, Н. Ю. Сакара слушно доводить, що спрощене позовне провадження з'явилося в цивільному судочинстві України з прийняттям Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03.10.2017 р. № 2147-VIII, який набув чинності з 15.12.2017 р. Воно є новелою цивільного процесуального права [2]. Запровадження такого виду позовного провадження, як спрощене, свідчить про вибір нашою державою європейської системи цінностей, зокрема що стосується стандартів правосуддя [3].

Метою статті є розкриття змісту та суті «спрощене позовне провадження» в цивільному судочинстві України та визначення ознак спрощеного позовного провадження в цивільному процесі.

Виклад матеріалу. Як вже зазначалося, в цивільному процесі України виділяються три окремі види (форми)

провадження, а саме, наказне провадження, окреме провадження та позовне провадження, яке поділяється на загальне позовне провадження та спрощене позовне провадження. До 2017 року, до набуття чинності ЦПК в новій редакції, цивільне судочинство на практиці та цивільний процес в теорії виділяли та досліджували лише позовне провадження, як основне, універсальне, найпоширеніше провадження в цивільному процесі (цивільному судочинстві).

Наприклад, О.О. Кармаза в аспекті захисту житлових прав доводить, що позовне провадження як вид цивільного судочинства в справах щодо житла – це врегульована Конституцією, ЦПК, Законом України «Про міжнародне приватне право» процесуальна діяльність суду загальної юрисдикції щодо своєчасного, неупередженого та справедливого розгляду та вирішення спору про суб'єктивне житлове право, крім випадків, коли розгляд таких справ проводиться за правилами іншого судочинства. Основними ознаками такого провадження в цивільних справах щодо житла є: самостійний вид провадження; здійснюється із дотриманням загальних та спеціальних принципів цивільного судочинства; підстава відкриття провадження – подача позовної заяви; регламентовано всією системою норм цивільного процесу; об'єктом захисту є порушене, невизнане або оспорюване житлове право, яке поглинає інтерес; сторони – позивач та відповідач (з протилежними юридичними інтересами); можуть бути спеціальні суб'єкти – треті особи; застосовуються матеріально-правові та процесуально-правові способи захисту; мета – вирішення спору по суті; у передбачених законом випадках взаємодіє із виконавчим провадженням як самостійним провадженням виконавчого процесу тощо [4].

Науково-практичний аналіз норм ЦПК доводить, що спрощене позовне провадження на відміну від наказного провадження, наприклад, не є самостійною формою провадження в цивільному судочинстві, оскільки є підвидом позовного провадження.

Такий висновок також підтверджується і науковими джерелами, в яких доведено, що спрощене позовне провадження є наслідком диверсифікації цивільної процесуальної форми позовного провадження шляхом виключення з неї окремих судових процедур та процесуальних дій, а також закріплення факультативного характеру для деяких з них. Його не можна розглядати як субсидіарний порівняно з загальним позовним провадженням порядок, оскільки, незважаючи на те, що сторони можуть висловлювати свої міркування щодо його застосування, однак, остаточне рішення щодо процедури, в межах якої буде здійснюватися розгляд, приймає суд. Існування загального та спрощеного позовного провадження в межах єдиного спірного провадження є чимось схожим на процесуальні треки, що існують в Англії у провадженні в суді першої інстанції, тобто є окремими порядками позовного провадження. При цьому чинне процесуальне законодавство допускає за певних умов заміну спрощеного позовного провадження на загальне, що не має наслідком ані закриття провадження у справі, ані залишення позовної заяви без розгляду [5].

О.Угриновська слушно доводить, що спеціальними ознаками, які відрізняють спрощене позовне провадження від загального позовного провадження, є такі: скорочені строки розгляду; відсутність стадії підготовчого провадження; розгляд справи, за загальним правилом, у порядку письмового провадження, тобто без повідомлення (виклику) сторін; відсутність судових дебатів; неможливість розгляду зустрічного позову; обмежена можливість касаційного оскарження справ, які розглядаються в порядку спрощеного позовного провадження [6].

В юриспруденції не безпідставно вказується на те, що важливим є розмежування понять «прискорене провадження» та «спрощене позовне провадження». Зокрема, Рада Європи виходить із того, що прискорене провадження має на меті покращення здійснення правосуддя у розумні строки зі збереження якості рішень, тобто прискорені провадження спрямовані на кращу відповідність потребам осіб, які звертаються до суду, а спрощені або примірні процедури розраховані на розгляд простих або безспірних справ. Тобто прискорене судове провадження можемо визначити як особливий вид позовного прова-

дження, що полягає у розгляді невідкладних та нагальних справ, які пов'язані не з якісною зміною процесуальної форми, а лише з реалізацією її в більш стислі строки. Спрощене провадження – це особлива, додаткова форма розгляду й вирішення цивільних справ, яка ґрунтується на добровільному підході в його застосуванні, має певні процесуальні правила, відмінні від загального порядку розгляду цивільних справ [7].

Слід звернути увагу, що ЦПК не розкриває зміст поняття «спрощене позовне провадження», разом з тим порядок розгляду справ визначено в Главі 10. «Розгляд справ у порядку спрощеного провадження» (ст. ст. 274-279) ЦПК.

В ст. 274 ЦПК йдеться про перелік (види) цивільних справ, які розглядаються в порядку спрощеного позовного провадження. Це: справи: 1) малозначні справи; 2) що виникають з трудових відносин; 3) про надання судом дозволу на тимчасовий виїзд дитини за межі України тому з батьків, хто проживає окремо від дитини, у якого відсутня заборгованість зі сплати аліментів та якому відмовлено другим із батьків у наданні нотаріально посвідченої згоди на такий виїзд. У порядку спрощеного позовного провадження може бути розглянута будь-яка інша справа, віднесена до юрисдикції суду, за винятком справ, зазначених у частині четвертій цієї статті.

Наголосимо, що такий перелік справ викликає дискусію в науковців, зокрема в частині розкриття змісту «малозначні справи».

Заборовський В.В., Булеца С.Б., Стойка А.В. вказують на те, що порівняно новим інститутом для українського процесуального законодавства стало виокремлення малозначних справ, як саме їх поняття, так і особливості їх розгляду (зокрема, розгляд справи в порядку спрощеного провадження, непоширення на дану категорію справ адвокатської монополії, обмеження їх касаційного оскарження). Так, відповідно до ч. 6 ст. 19 ЦПК України малозначними справами є: 1) справи, в яких ціна позову не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб (на 1 січня 2019 року розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб становить 1921 грн., а отже, ціна позову не повинна перевищувати 192100 грн.); 2) справи незначної складності, визнані судом малозначними, крім справ, які підлягають розгляду лише за правилами загального позовного провадження (ч. 4 ст. 274 ЦПК України), та справ, ціна позову в яких перевищує п'ятсот розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб (960500 грн.). Буквальний аналіз положень ч. 6 ст. 19 ЦПК України свідчить, що український законодавець виділяє справи, які: є малозначними в силу закону, враховуючи ціну позову (до 100 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб). Сам термін «малозначні справи» необхідно розуміти як правову категорію, а не розглядати з точки зору значення справи для сторін чи суду; кваліфіковані судом як малозначні, враховуючи їх незначну складність. Тобто на момент відкриття провадження по справі суддя повинен здійснити попередню її оцінку з метою з'ясування наявності підстав для визнання такої справи малозначною, враховуючи при цьому предмет позову, його ціну, складність справи, характер правовідносин, а також значення справи для сторін і суспільства. На підставі вказаного суддя в ухвалі про прийняття позовної заяви до розгляду та відкриття провадження у справі зазначає в тому числі, за якими правилами позовного провадження (загального чи спрощеного) буде розглядатися справа (п. 4 ч. 2 ст. 187 ЦПК України); які не можуть бути кваліфіковані малозначними в жодному разі. Ч. 4 ст. 274 ЦПК України закріплений перелік категорій справ, що не можуть бути розглянуті в порядку спрощеного позовного провадження. Якщо предмет позову та/або його ціна відповідають вказаним умовам, суддя повинен розглядати справу виключно за правилами загального позовного провадження [8].

Складно заперечити Гулику А. в тому, що законодавець встановлює спрощені правила для різних категорій цивільних справ. І якщо з справами, що виникають з трудових правовідносин і справами про видачу судом дозволу на тимчасовий виїзд дитини за межі України з одним з батьків не повинно бути серйозних розбіжностей, то визначення малозначності цивільної справи або його незначної склад-

ності викликає обґрунтовані дискусії. Проблема ускладнюється тим, що в доктрині цивільного процесу досі не вироблена єдина позиція щодо тих категорій цивільних справ, які необхідно або доцільно розглядати в порядку спрощеного судочинства. Більш того, полярність висловлюваних думок така, що крім, власне малозначних справ, дослідники вводять все нові і нові оціночні категорії, надмірно ускладнюючи осмислення даного предмета. Очевидно, що явна обґрунтованість чи необґрунтованість позову, як утім, і простота в здійсненні учасниками справи доказової діяльності не можуть бути покладені в основу нормативної регламентації спрощеного провадження. В іншому випадку, це свідчило б про те, що вже на етапі ознайомлення з позовною заявою, суддя визначає можливе судове рішення. Потрібні більш чіткі критерії визначення сфери спрощеного провадження [9].

Ми підтримуємо висновок О.Угриновської в частині того, що для ефективного розгляду справ у порядку спрощеного позовного провадження, уникнення порушення процесуальних норм і для реалізації мети спрощеного позовного провадження необхідно внести зміни у відповідні положення ЦПК України, якими, поперше, надати суду дискреційні повноваження щодо визначення можливості розгляду справ, у яких ціна позову не перевищує ста прожиткових мінімумів для працездатних осіб, і справ, що виникають із трудових відносин за правилами спрощеного позовного провадження, виходячи з їх обставин; по-друге, надати суду право за наявності клопотання позивача та з урахуванням заперечень відповідача вирішувати питання про розгляд справи в порядку спрощеного позовного провадження щодо тих категорій справ, які визначені в ч. 4 ст. 274 ЦПК України; по-третє, дати можливість суду в певних випадках з ініціативи сторін чи з власної ініціативи перейти зі спрощеного позовного провадження в загальне; по-четверте, надати право суду в разі необхідності викликати учасників справи для вирішення процесуальних питань щодо підготовки справи до розгляду по суті, а фактично провести підготовче засідання; по-п'яте, усунути колізії процесуальних норм і недоліки законодавчої термінології [10].

Слід також наголосити на тому, що ЦПК чітко визначає перелік цивільних справ, які не можуть бути розглянуті в порядку спрощеного позовного провадження. Так, ст. 274 ЦПК передбачено, що в порядку спрощеного позовного провадження не можуть бути розглянуті справи у спорах: 1) що виникають з сімейних відносин, крім спорів про стягнення аліментів, збільшення їх розміру, оплату додаткових витрат на дитину, стягнення неустойки (пені) за прострочення сплати аліментів, індексацію аліментів, зміну способу їх стягнення, розірвання шлюбу та поділ майна подружжя; 2) щодо спадкування; 3) щодо приватизації державного житлового фонду; 4) щодо визнання

необґрунтованими активів та їх витребування відповідно до глави 12 цього розділу; 5) в яких ціна позову перевищує двісті п'ятдесят розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб; 6) інші вимоги, об'єднані з вимогами у спорах, вказаних у пунктах 1-5 цієї частини. Суд відмовляє у розгляді справи за правилами спрощеного позовного провадження або постановляє ухвалу про розгляд справи за правилами загального позовного провадження, якщо після прийняття судом до розгляду заяви позивача про збільшення розміру позовних вимог або зміни предмета позову відповідна справа не може бути розглянута за правилами спрощеного позовного провадження.

Порядок розгляду справ в спрощеному позовному провадженні має особливості, визначені в ЦПК і щодо яких в доктрині, як вбачається із вище викладеного, виникають запитання. Так:

1) строк розгляду справи є скороченим (протягом розумного строку, але не більше шістдесяти днів з дня відкриття провадження у справі) ст. 275 ЦПК,

2) підготовче засідання в цій категорії справ не проводиться (ст.ст. 187, 196, 279 ЦПК),

3) питання про розгляд справи в порядку спрощеного провадження вирішується в судовому рішенні – ухвалі про відкриття провадження (ст. 277 ЦПК),

4) для деяких принципів цивільного судочинства не застосовується (наприклад, принцип змагальності),

5) суд розглядає справу в порядку спрощеного позовного провадження без повідомлення сторін за наявними у справі матеріалами, за відсутності клопотання будь-якої зі сторін про інше. За клопотанням однієї із сторін або з власної ініціативи суду розгляд справи проводиться в судовому засіданні з повідомленням (викликом) сторін (ст. 279 ЦПК),

6) судові рішення, постановлені в спрощеному позовному провадженні не підлягають оскарженню (ст. 389 ЦПК).

Висновок. ЦПК закріплює три види проваджень в цивільному судочинстві: наказне провадження, окреме провадження та позовне провадження (загальне та спрощене), які мають особливості, межі та порядок застосування, визначений цим Кодексом. Спрощене позовне провадження застосовується до цивільних справ, чітко визначених в ЦПК. Під час розгляду справи в порядку спрощеного провадження застосовуються загальні та спеціальні норми позовного провадження в цивільному процесі. Новелою цивільного судочинства є визначення малозначних справ, як окремої категорії справ, що розглядаються в порядку спрощеного позовного провадження.

Ми підтримуємо думку науковців в частині того, що ЦПК потребує суттєвих змін щодо удосконалення порядку розгляду цивільних справ в спрощеному позовному провадженні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Законодавчі акти України, використані в цій статті, взяті з Офіційного вебпорталу парламенту України. *Законодавство України*. <https://rada.gov.ua>
2. Сакара Н.Ю. Спрощене позовне провадження як новела цивільного процесуального права. Проблеми цивільного права та процесу. Харків, 2018. С. 202-205.
3. Заборовський В.В., Булеца С.Б., Стойка А.В. Спрощене позовне провадження як особлива форма здійснення цивільного судочинства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 2019. Серія ПРАВО. Випуск 56. Том 1. С. 76-82.
4. Кармаза О.О. Концепції охорони та захисту житлових прав в Україні: матеріальний та процесуальний аспекти: монографія. Миронівка: ПрАТ «Миронівська друкарня», 2013. 400 с.
5. Сакара Н.Ю. Спрощене позовне провадження як новела цивільного процесуального права. Проблеми цивільного права та процесу. Харків, 2018. С. 202-205.
6. Угриновська О., Гембара Г. Спрощене позовне провадження: законодавча регламентація та проблеми судової практики. *Підприємство, господарство і право*. 2018. №12. С. 85-89.
7. Колос А. теоретичні проблеми спрощеного провадження в цивільному процесі. *Підприємство, господарство і право*. 2019. № 4. С. 32-35.
8. Заборовський В.В., Булеца С.Б., Стойка А.В. Спрощене позовне провадження як особлива форма здійснення цивільного судочинства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 2019. Серія ПРАВО. Випуск 56. Том 1. С. 76-82.
9. Гулик А. Розгляд справ в порядку позовного провадження – напрям оптимізації цивільного судочинства. *Національний юридичний журнал: теорія і практика*. 2020. Серпень. С. 52-58.
10. Угриновська О., Гембара Г. Спрощене позовне провадження: законодавча регламентація та проблеми судової практики. *Підприємство, господарство і право*. 2018. №12. С. 85-89.